

Ivo Goldstein

FRANJO RAČKI KAO ISTRAŽIVAČ HRVATSKOGA SREDNJOVJEKOVLJA

prof. dr. sc. Ivo Goldstein
Filozofski fakultet Sveučilišta
u Zagrebu, Odsjek za povijest
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
igoldste@ffzg.hr

UDK 94(4)“04/14“:930 Rački, F.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 7. 2. 2005.
Prihvaćeno: 18. 2. 2009.

Autor objavljuje djela historioografa Franje Račkoga iz povijesti hrvatskoga srednjovjekovlja ocjenjuje u kontekstu političkih i drugih prilika u vremenu u kojemu je nastajalo. To je druga polovica XIX. st., kada napose traju sukobi s mađarsko-mađaronskom presijom nad tadašnjom Hrvatskom. Govor je u djelima Račkoga o “slavenskim apostolima”, o pokretu na “slavenskome jugu” i borbi za državnu neovisnost, o ocjenama izvora za hrvatsku i srpsku povijest, o bogumilima i patarenima, o ispravama hrvatske kraljevske dvorske kancelarije, o “sumnjivim” vrelima do XII. stoljeća itd. Autor npr. smatra da je rad “Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. vieka” najbolje djelo F. Račkoga te “jedan od vrhunaca hrvatske medievistike 19. stoljeća”. Rački je sa svim svojim radovima o hrvatskome srednjovjekovlju pokazao “historičarsku izvrsnost” i “iznimnu teološku izobrazbu”.

Ključne riječi: Franjo Rački, historiograf, djela, hrvatska srednjovjekovna povijest

Po osnovnoj naobrazbi teolog, Franjo Rački se u vrlo ranoj fazi karijere počeo baviti poviješću. Slijedom događanja, postao je medievist, kao što se, uostalom, i većina historičara njegove generacije bavila srednjim vijekom. Svoj je prvi značajniji historioografski rad – *Njekoje opazke vrhu dviju legendah o slavenskih apostolih* – objavio 1857. godine u Kukuljevićevu *Arhivu za povjestnicu jugoslavensku*.¹ Bio je to prvi dio rasprave koji je dvije godine kasnije oblikovao u knjigu *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methodia slovjenskih apoštolor*.² Potom je otišao u Rim, gdje je boravio tri godine.

¹ *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, knjiga IV, Zagreb 1857., 98-110.

² Zagreb, 1859.

U Rimu je u potpunosti ovladao pomoćnim povijesnim znanostima i istraživačkim metodama historijske znanosti te je pronašao mnoge prije nepoznate dragocjene izvore za hrvatsku povijest.³ Iz toga razdoblja potječe i njegova *Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku povijest* (Zagreb, 1864/1865).

Rački već šezdesetih pokazuje kvalitete vrsnog povjesničara. Nastoji postupiti po "zakonima povjestne kritike", pa pažljivo prikuplja izvore, oprezan je u interpretaciji, kritičan u analizi izvora te drži da izvještaj povjesničara ne smije biti kronika ratova i političkih događaja nego se mora okrenuti kulturnim i drugim životnim oblicima.⁴

Do kraja šezdesetih objavio je nove vrijedne knjige – *Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća* (Zagreb, 1868.) te *Bogomili i Patareni* (Zagreb, 1870.). U ovoj drugoj knjizi, koja je ponovno objavljena 2003. godine, pokazao je kako historičarsku izvrsnost, tako i iznimnu teološku izobrazbu.⁵

Jedan od njegovih značajnih radova naslovljen je *Kada i kako se hrvatska kneževina preobrazi u kraljevinu*, objavljen 1871. godine.⁶ U tom je tekstu Rački pokušao odgovoriti na istraživačko pitanje iz naslova – "kada i kako se hrvatska kneževina preobrazi u kraljevinu" – koje je u onodobnim političkim prijeporima, ponajprije u debatama u kojima su Mađari nastojali skršiti temelje hrvatske autonomije, bila od iznimne važnosti. Rački je trebao povijesne činjenice koje bi argumentirale stoljetnu hrvatsku državnost, odnosno želio je državno-povijesnim pravom braniti hrvatsku samostalnost – to je Rački dobro formulirao i u svojoj predsjedničkoj besjedi upravo te, 1871. godine – "nameće se našem narodu sveta dužnost ... ako mu se neće biti zgoljnom etnografskom građom, da i u prosvjeti i kod izbora uvjeta za njezino promicanje brani i goji svoju historičko-narodnu osebnost".⁷ U članku *Kada i kako* Rački je prvi cjelovito formulirao tezu da je hrvatski vladar Tomislav između 914. i 925. godine postao kralj, čime je stvorio temelje za razvoj svijesti o Tomislavu kao istaknutom hrvatskom vladaru i prvom kralju. No, time je postavio pitanje i obrazlagao ideje koje su u ranosrednjovjekovnoj realnosti bile umnogome ishitrene. Rački je tih godina dao izniman doprinos borbi za hrvatsku državnu autonomiju i kulturu upravo interpretacijama razdoblja hrvatske narodne dinastije i primjenom svojih

³ Vidi, iscrpna biografija M. Gross, *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*, Zagreb 2004., 25-52; također, S. Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918.*, II, 88-157; *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 7, Zagreb 1968., 5-6.

⁴ M. Gross, *Suvremena historiografija*, Zagreb 1996., 176.

⁵ F. Rački, *Bogomili i patareni*, ur. F. Šanjek, Zagreb 2003.

⁶ *Rad JAZU 17*, Zagreb 1871., 70-89 (također, *Zbornik kralja Tomislava*, Zagreb 1925., 1-18).

⁷ *Rad JAZU 17*, Zagreb 1871., 161.

spoznaja pri proučavanju prošlosti na formulacije političkih zahtjeva na temelju hrvatskoga državnog prava.⁸

Potom piše *Dopunjke i izpravke za stariju povjest hrvatsku* u kojima raspravlja o kronologiji hrvatskih vladara, zarobljavanju hrvatskoga kralja Slavca (Slavica) te o smrti kralja Zvonimira⁹ – sve su to problemi o kojima se diskutiralo i desetljećima nakon Račkoga.

Sljedeću je godinu-dvije Rački objavljivao u šest brojeva "Radova JAZU" tekst pod naslovom *Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI. vijeku*. Radi se praktički o knjizi, jer ukupno tih šest tekstova ima preko 300 stranica.¹⁰ Njegovo temeljno istraživačko pitanje jest "državna neodvisnost" u vrijeme kada su "sva tri jugoslavenska plemena: Hrvati, Srbi i Bugari imala svoje samostalne države". Kroz taj povijesni pregled iznosi vrijedna komparatistička zapažanja o tri nacionalne povijesti te zaključuje kako je s velikom "nadom Jugoslavenstvo stupilo u XI. vjek!... Na državnoj podlozi bačen bi zametak približanju jugoslavenskih plemena, koje je podobno bilo s vremenom izgaditi plemenske oprjeko i stvoriti narodnu cjelinu".¹¹ Do kraja tog stoljeća Bugarska i Hrvatska izgubile su neovisnost, a "jedine su srb-ske župe čuvale... sveti oganj državne neodvisnosti".¹² Rački sa žaljenjem konstatira kako se ni "približanje jugoslavenskih plemena" u 11. stoljeću nije dogodilo, ali upravo to razdoblje smatra simboličkim začetkom takvog povijesnog razvoja.

Rački je svih tih godina radio vrlo intenzivno – sedamdesete su po broju objavljenih tekstova bile njegovo daleko najplodnije razdoblje. Kvantiteta njegovih radova vidljiva je iz broja u broj *Radova JAZU* ili *Starina*. Kako je pripremao objavljivanje izvora za hrvatsku povijest, napisao je i raspravu *Hrvatska dvorska kancelarija i njezine izprave za vladavine narodne dinastije*,¹³ u kojoj je nastojao, kako sam kaže, "ući u trag obrazcu po kojem su članovi dvorske kancelarije" te isprave "izrađivali". Činjenica jest da su se isprave iz toga doba sačuvale samo u prijepisima, pa u potrazi za originalima, odnosno "za prvobitnim pravim licem", piše raspravu *Stari priepisi hrvatskih izprava do XII. vjeka prema maticam*.¹⁴

⁸ M. Gross – A. Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb 1992., 568; I. Goldstein, *O Tomislavu i njegovu dobu*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 18, Zagreb 1985., 23-55; I. Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb 1995., 274-276, 297-301.

⁹ Rad JAZU 19, Zagreb 1872., 62-104.

¹⁰ Rad JAZU 24, Zagreb 1873., 80-149; Rad JAZU 25, Zagreb 1873., 181-243; Rad JAZU 27, Zagreb 1874., 77-130; Rad JAZU 28, 1874., 147-182; Rad JAZU 30, Zagreb 1875., 75-138; Rad JAZU 31, Zagreb 1875., 196-239.

¹¹ Rad JAZU 24, Zagreb 1873., 80-81; Rad JAZU 31, Zagreb 1875., 233-234.

¹² Rad JAZU 31, Zagreb 1875., 234.

¹³ Rad JAZU 35, 1876., 1-49.

¹⁴ Rad JAZU 36, 1876., 135-164.

Radeći na izdavanju knjige izvora – *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb, 1877, upoznao je izvore za hrvatsku povijest bolje negoli ijedan drugi historičar njegove generacije. Logično je podijelio izvore u tri skupine – “povelje” (3-182), “reskripte i sinodske spise” (185-214) te “izvatke iz povijesnih djela” (215-489). No, neke su se dileme mogle u toj knjizi i drugačije riješiti – primjerice, Rački nije trebao razdvajati neke izvore, a sve u namjeri da vijesti slijede kronološkim redom. Tako se, primjerice, dogodilo da su *De administrando imperio* Konstantina Porfirogeneta i *Kronika* Tome Arhiđakona otisnute i komentirane na više mjesta. Time se ne samo gubi cjelovitost teksta, već izdavač izvora sugerira i vrijeme na koje se neka vijest odnosi. Činjenica jest da se baš što se tiče datiranja nekih vijesti u Konstantina Porfirogeneta u posljednjih četvrt stoljeća vode vrlo intenzivne rasprave (ponajprije o vremenu dolaska Hrvata).¹⁵ No, kako postoje novija izdanja oba spisa, *Documenta* Franje Račkoga više ne treba koristiti. Valja pridodati da je Rački na sličan način, kao što je postupio s Konstantinom Porfirogenetom i Tomom Arhiđakonom, objavio i druge izvore, Teofilakta Simokatu, Pavla Đakona i druge. Bez obzira na opravdanost ili neopravdanost ovih primjedaba, nema nikakve dvojbe da i punih 127 godina nakon izdavanja *Documenta* hrvatska historijska znanost nije iznjedrila bolji kompendij izvora za hrvatsku ranosrednjovjekovnu povijest. Izdavanje izvora osobito je Račkom ležalo na srcu – sam je uredio 26 svezaka *Starina*, namijenjenih izdavanju izvorne građe. U njima je, primjerice, objavio *Priloge za povijest bosanskih Patarena*,¹⁶ neke priloge koje je kasnije uključio u *Documenta*,¹⁷ jednu od prvih rasprava o Bašćanskoj ploči,¹⁸ ali i neke epizode iz srpske povijesti.¹⁹ Njegov je interes bio vrlo širok, pa je bio prvi koji je objavio izvatke iz djela dubrovačkog književnika Ilije Crijevića (1463. – 1520.) – *Iz djela E. L. Crievića, Dubrovčanina te Građu za poviest hrvatsko-slovenske seljačke bune 1573. godine* koja bi i sama po opsegu mogla biti samostalna knjiga – ta je građa poslužila Augustu Šenoi kao temeljna informacija za njegov klasični roman *Seljačka buna*.²⁰ Naposljetku, gotovo simbolički djeluje činjenica kako je bogatu aktivnost završio upravo pišući predgovor za *Salonitansku kroniku* Tome Arhiđakona, koja je izašla nakon njegove smrti.²¹

¹⁵ Diskusija je potaknuta raspravom L. Margetića, *Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata*, Zbornik Historijskog zavoda JAZU, Zagreb 1977.; potom vidi Goldstein, *Bizant na Jadranu*, Zagreb 1992., 125 i d.; Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, 76-77.

¹⁶ *Starine* 1, Zagreb 1869., 92-140.

¹⁷ *Starine* 7, Zagreb 1875., 47-52.

¹⁸ *Starine* 7, Zagreb 1875., 130-163.

¹⁹ *Starine* 7, Zagreb 1875., 53-56.

²⁰ *Starine* 4, Zagreb 1872., 154-200; *Starine* 7, Zagreb 1875., 164-321.

²¹ Gross, *Vijek i djelovanje*, 140-143, 481.

Ubrzo po objavljivanju *Documenta*, Rački piše i o falsificiranim ispravama u hrvatskoj ranosrednjovjekovnoj povijesti – *Podmetnute, sumnjive i prerađene listine hrvatske do XII. vieka*,²² potom se bavi lociranjem “Bijele Hrvatske” i “Bijele Srbije”, dvama terminima iz djela Konstantina Porfirogeneta (*Biela Hrvatska i Biela Srbija*).²³

Rački mijenja gledišta, on se razvija. Čini mi se da su prijelomne godine u sazrijevanju Račkoga bile sredina i kraj sedamdesetih godina 19. stoljeća. Jedno od ključnih djela koje pokazuje takav profesionalni razvoj Franje Račkog kao vrsnog medievista jest njegova rasprava *Hrvatska prije XII. vieka glede na zemljišni obseg i narod*, objavljena u dva *Rada JAZU* tijekom 1881. godine.²⁴ U prvom dijelu bavi se “zemljišnim opsegom”, odnosno u tradiciji najboljih skrupuloznih istraživača, koristeći osim velikog broja izvora i obilnu literaturu, određuje hrvatske granice, bavi se topografijom i drugim srodnim pitanjima. U drugom dijelu, pod naslovom *Narod*, po vlastitim je riječima “nastojao razjasniti etnografske odnošaje u našoj hrvatskoj domovini u ono doba”. U tom tekstu prvi je put Rački nastojao analizirati i objasniti procese asimilacije i akulturacije slavensko-hrvatskog življa u nekoć rimskim krajevima, o postupnoj slavizaciji toga prostora, dakle, kako sam kaže, daje “putokaze za shvaćanje preobražaja rimske u slovjensku, u hrvatsku Dalmaciju”.²⁵ Bavi se i drugim etničkim skupinama, ponajprije Vlasima. U *Hrvatskoj prije XII. vieka* Rački je definitivno nadrastao ulogu autora koji se historiografijom bavi dijelom zbog političke pragme, drugim riječima, da njegovo bavljenje proizlazi iz nekih političkih ciljeva. Tekst pokazuje kako se radi o njegovu specifičnom autorskom porivu koji interes za prošlost i proučavanje prošlih vremena smatra prvenstveno kulturnom vrijednošću i poljem znanstvenih promišljanja. Čini se da se tek u ovim tekstovima oslobodio nekih psiholoških, institucionalnih ili političkih stega koje su ga dotada usmjeravale i u nekoj mjeri ograničavale. Baš je u godini kada je objavio *Hrvatsku prije XII. vieka* u predsjedničkoj besjedi u Akademiji objašnjavao da nužno treba raditi na “dobro promišljenoj sustavnoj osnovi” za “domaću” historiju, “razumievajući ovu nauku u širem i pravom znamenovanju, koje imade cjelokupni prošli život našeg naroda, a ne samo pojedine mu grane, prikazati u vjernoj slici”.²⁶ Iste je godine odgovarao na psovke protiv Akademije, Strossmayera i sebe kojima su ih obasipali pravaši – oštro je odbijao optužbe o vlastitoj potkupljivosti, smatrao se svećenikom neokaljane

²² Rad JAZU 48, 1879., 222-223.

²³ Rad JAZU 52, 1880., 141-189.

²⁴ Rad JAZU 56, 1881., 63-140; Rad JAZU 57, 1881., 102-149. Citat iz *Nutarnje stanje*, Rad JAZU 70, 153.

²⁵ Rad JAZU 57, 1881., 127.

²⁶ Rad JAZU 59, 1881., svečana sjednica 25. XI. 1881., besjeda predsjednika; vidi i Gross, *Vijek i djelovanje*, 463.

i nepodmitljive znanosti. Rački je tada isticao kako mu je stalo da se u povijest ne unose političke želje, tj. da se prošlost ne izopačuje prema suvremenim političkim namjerama.²⁷

Bez sumnje je najbolje djelo Franje Račkoga, danas uglavnom zaboravljeno, *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. vieka*. Originalno, radi se o nizu od sedam rasprava koje je Rački sukcesivno objavljivao u *Radu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* od 1884. do 1893. godine.²⁸ Te su rasprave sakupljene kao knjiga i objavljene, čini se, posmrtno, u godini njegove smrti. Prilikom pripreme knjige za tisak napravljene su i neke greške koje se vjerojatno ne bi dogodile da ju je Rački imao prilike vidjeti.²⁹ Uostalom, sam je Rački dva mjeseca prije smrti, već teško bolestan, u pismu Vatroslavu Jagiću pisao kako bi trebao "pokupiti i nadopuniti sve ove rasprave (mislio je seriju tekstova *Nutarnje stanje* – op. I. G.) u jednu knjigu. Posla dosta i dobre volje no malo dokolice".³⁰ Knjiga je slijedila broj stranica u *Radovima JAZU* i ima ih 321. U knjizi je čak i paginacija ostala dvostruka – i po stranicama *Radova JAZU* u kojima je objavljena i kao samostalna knjiga, od prve stranice do broja 321.

Po kvaliteti, osobito po modernom odabiru tema i, napokon, po važnosti za daljnji razvoj istraživanja, serija rasprava *Nutarnje stanje* jest jedan od vrhunaca hrvatske medievistike 19. stoljeća. Tekst *Nutarnje stanje* Rački smatra svojevrsnim nastavkom rasprave *Hrvatska prije XII. vieka glede na zemljišni obseg i narod*, jer u ovom drugom tekstu više ne ispituje "etnografske", već "društvene odnošaje naroda u Hrvatskoj".³¹ Iako je objavljivao u razmjerno dugom razdoblju, punih devet godina, tekst *Nutarnje stanje* posjeduje i unutarnju i vanjsku homogenost. Očigledno je Račkome, koji je bio pritisnut mnogobrojnim obvezama – političkim, uredničkim, a do 1886. i rukovođenjem Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti, preostajalo malo vremena da dogotovljava pojedine dijelove rukopisa i takve ih onda plasira u *Radove JAZU*. Rački je od otprilike 1880. u kvantiteti objavljivao znatno manje negoli u prethodnom razdoblju, ali zato njegovi tekstovi nisu lošiji negoli ranije, vjerojatno samo bolji.

Tekst je objavljen u sedam dijelova i šest cjelina čiji naslovi sami za sebe govore prilično mnogo: *Društvo, Crkva hrvatska, Vrhovna državna vlast, Odnosaj među crkvom*

²⁷ Gross, *Vijek i djelovanje*, 474.

²⁸ Rad JAZU 70, 1884., 153-190; Rad JAZU 79, 1886., 135-184; Rad JAZU 91, 1888., 125-180; Rad JAZU 99, 1890., 73-128; Rad JAZU 105, 1891., 203-238; Rad JAZU 115, 1893., 37-67; Rad JAZU 116, 1893., 173-213.

²⁹ Dogodilo se da je u kazalu na početku knjige izostavljeno poglavlje "Obuka i pismenost" (Rad JAZU 115, 1893., 37-67). O smrti Račkoga: Gross, *Vijek i djelovanje*, 483-484.

³⁰ Gross, *Vijek i djelovanje*, 480.

³¹ Rad JAZU 70, 153.

i državom, Državno uređenje, Imovni i gospodarstveni odnošaji, a šesto se poglavlje dijeli na dva – prvi dio nosi naslov *Obuka i pismenost*, a drugi *Umjetnost i umjetni obrt*. Taj široki interes Rački je objasnio u predsjedničkoj besjedi u Akademiji 1881. godine: *Akademijina je zadaća upoznati opću znanost s osobitostima hrvatskoga naroda. Jedna od glavnih osobitosti je narodno biće i njegov glavni izraz narodna ćud, kao ogranak opće ljudske ćudi. Sila narodnog bića opaža se, prema Račkome, osobito u oblicima "sukromnoga" i javnoga života: u obitelji, društvu, državi i vjeri.*³²

Rački se žali na "oskudne domaće povjestne spomenike", dakle na malobrojnost i oskudnost izvora, pa vrlo često i vrlo vješto koristi komparativnu metodu – "u toj oskudici prisiljeni smo naše izvore i viesti u njih sadržane popuniti sa suvremeni onih zemalja, s kojima je Hrvatska živila u jednakih ili srodnih prilikah".³³

U poglavlju o *Crkvi hrvatskoj* "ima pred očima Hrvatsku kršćansku... dočim se o Hrvatskoj poganskoj ništa izviestna ne zna".³⁴

Razmatra fenomene kojima se bavi suvremena znanost – primjerice, analizira civilizacijski i kulturni kontinuitet i diskontinuitet na hrvatskom prostoru između antike i ranoga srednjega vijeka, iako te termine ne upotrebljava – na više mjesta govori o "preobražaju".³⁵

Sukladno metodološkim nazorima, govori i o uzgoju žitarica, pronalazi podatke o uzgoju graha, boba i leće, potom i drugih "korisnih" biljaka – lana, konoplje, repe, luka, češnjaka, maka i hmelja. Raspravlja i o stočarstvu i pčelarstvu, nabraja zemljoradničko oruđe. Kada govori o pismenosti i prosvjeti, citira dokumente koji svjedoče o tome kako je papa nagovarao hrvatske visokodostojanstvenike da "svoju nejaku djecu od kolijevke predaju učenju knjiga", pa su oni, okupljeni na saboru u Splitu, zaključili "da neki svaki, koji se želi do savršenoga kršćanstva dovinuti, dade u nauku svoje baštinike i sluge".³⁶ Također, bez imalo rezerve tvrdi kako knez Trpimir "zacielo nije znao pisati", jer je na darovnicu koja je po njemu dobila ime stavio znak ("signum") rukom.³⁷ Potom govori i o glagoljici, pismenosti i počecima književnosti, o historiografiji.

Pišući o umjetnosti, Rački pomalo romantičarski smatra da su građevine izraz "duha" hrvatskog naroda,³⁸ a posve je u krivu kada konstrukciju svoda šibenske

³² Rad JAZU 59, 1881., svečana sjednica 25. XI. 1881, besjeda predsjednika; vidi i Gross, *Vijek i djelovanje*, 464.

³³ Rad JAZU 115, 1893., 37.

³⁴ Rad JAZU 79, 1886., 135.

³⁵ Rad JAZU 115, 1893., 38.

³⁶ Rački, *Documenta*, 190, 192.

³⁷ Rad JAZU 115, 1893., 43-44; Rački, *Documenta*, 5.

³⁸ Rad JAZU 116, 1893., 12.

katedrale izvodi iz načela konstrukcije svođa Dioklecijanove palače.³⁹ No, Rački ne upada u zamku da kao povjesničar govori o umjetnosti samoj, već i ovdje iznosi vrlo lucidna zapažanja o društvenom kontekstu umjetničkog stvaranja.⁴⁰

Po metodološkoj zrelosti ove je retke Franje Račkog dosegao tek Ferdo Šišić u nekim poglavljima svoje *Povijesti Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, izdanoj 1925. godine (i ponovo 1990. godine), dakle preko 30 godina nakon smrti Račkoga.

Bogata politička i javna djelatnost Franje Račkoga donekle je potisnula u drugi plan značaj njegovih blistavih historiografskih domašaja. Nije, poput Smičiklasa ili Vjekoslava Klaića, napisao duži ili kraći pregled hrvatske povijesti, pa da bi ga naslovio *Hrvatska povijest* ili *Povijest Hrvata*, iako je imao takve namjere. Antun Radić smatrao je da je Rački "duboko proučio prošlost, ali da piše 'samo za učeni svijet'".⁴¹ Radić je djelomično u krivu – stil Franje Račkoga je čitak i jasan, ali mu teme nisu pretežno bile iz vojno-političke povijesti, što bi bilo po ukusu ondašnje publike. To su dijelom razlozi što su popularnost, pa i slavu, Račkome uzeli Tadija Smičiklas svojom *Poviešću hrvatskom* te još više Vjekoslav Klaić, čija je *Povijest Hrvata* postala pravi bestseler – Radić o Smičiklasovim i Klaićevim knjigama konstatira da su "preskupe, pa se ne mogu lako širiti u narod". Ni relativno nedavne žestoke kritike, pogotovo jer su nepravedne, ne mogu umanjiti veličinu medievalističkog opusa Franje Račkoga i njegov značaj za razvoj hrvatske historiografije uopće.⁴²

Ivo Goldstein

Franjo Rački as Researcher of the Croatian Mediaeval Period

Summary

The author offers an evaluation of the published works by the historiographer Franjo Rački, dealing with the history of Croatia in the Middle Ages, in the context of political and other circumstances of the era in which they were written. This was the second half of the 19th century, marked by conflicts of the Hungarians and the Unionists with Croatia then. In his works, Rački speaks of the Slavic apostles, of the movement

³⁹ Rad JAZU 116, 1893., 182.

⁴⁰ Rad JAZU 116, 1893.

⁴¹ A. Radić, *Sabrana djela III*, Zagreb 1936. – 1939., 174.

⁴² N. Klaić, *Kritički pogled na hrvatsku historiografiju u doba romantizma*, *Gordogan* 22, Zagreb 1986., 3-84; vidi i Gross, *Vijek i djelovanje*, 315.

in the Slavic south and the fight for national independence, of the evaluation of the sources to the Croatian and Serbian history, of the Bogomiles and the Patarenos, of the Croatian royal chancery documents, of suspicious sources up to the 12th century, etc. The author regards Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. Vieka (The Internal State of Croatia Before the 12th Century) not only as Rački's best work, but also as one of the peaks of the Croatian 19th-century research of the mediaeval period. In all his works on the Croatian mediaeval period, Rački proves historiographer's excellence and extraordinary education in theology.

Keywords: *Franjo Rački, historiographer, works, the Croatian mediaeval history*